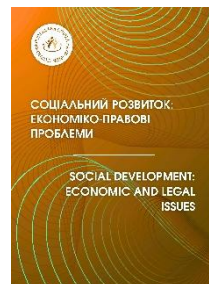

e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Публічні ліцензії на об'єкти інтелектуальної власності в Україні: юридична сутність та перспективи застосування в онлайн-середовищі

 Наталія Б. Новицька ¹ ● Олександра А. Волошина ^{2*}
¹ Державний податковий університет (Україна). Професор кафедри цивільного права та процесу, д-р юрид. наук, професор.

² Державний податковий університет (Україна). Здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ОНП «Право».

 * Автор-кореспондент, e-mail: aleksavlshn@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

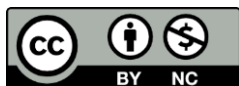
Дослідницька

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.4.22](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.22)

Авторське право

© 2025 авторів

Цей твір
ліцензовано на
умовах Ліцензії
Creative Commons
«Із Зазначенням
Авторства –
Некомерційна 4.0
Міжнародна»
(CC BY-NC 4.0).

Швидкий розвиток інтернету та цифрових технологій суттєво змінив процес створення та розповсюдження інтелектуальної власності. Це викликало необхідність всебічного дослідження моделей публічного ліцензування, які забезпечують законний доступ до інтелектуальних творів в онлайн-просторі. У цій статті розглядається зростаюча важливість альтернативних ліцензійних систем, що ефективно поєднують авторські права з публічним доступом у цифрову епоху. Мета цієї статті – провести аналіз юридичної сутності та практичного застосування публічних ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності в мережі Інтернет, зосереджуючи увагу на їхній ефективності в різних правових системах та їхній ролі у сприянні інноваціям і поширенню знань. Основними завданнями дослідження є аналіз нормативних актів, які регламентують публічні ліцензії, виявлення юридичних складнощів при їх впровадженні, виокремлення різних зразків публічних ліцензій та їх розвиток в Україні (зокрема Creative Commons, GNU GPL та інші), а також надання рекомендацій щодо гармонізації практики публічного ліцензування з чинним законодавством про інтелектуальну власність. У процесі дослідження застосовуються як загальні наукові, так і правові методи. До загальнонаукових належать методи аналізу та синтезу, індукції й дедукції, а також системно-структурний підхід. Серед спеціальних юридичних методів використовуються формально-юридичний аналіз, компаративне правове дослідження різних юрисдикцій, історико-правовий метод для вивчення змін у моделях ліцензування, а також юридичне моделювання для розробки рекомендацій. Методологія також включає емпіричний аналіз ліцензійної практики в Україні. Варто зазначити про те, що дослідження виявило відмінності у юридичному визнанні та забезпеченні виконання публічних ліцензій в Україні, виокремлюючи основні проблеми їх реалізації та підкреслюючи зростаюче значення цих ліцензій для полегшення доступу до результатів інтелектуальної власності. Висновки дослідження акцентують на необхідності більшої юридичної визначеності щодо чинності та можливості виконання державних ліцензій у різних правових системах. Крім того, результати показують, що системи публічного ліцензування значно знижують транзакційні витрати як для творців, так і для користувачів, сприяють інноваціям, доповнюючи традиційні механізми захисту інтелектуальної власності. Це дослідження збагачує науковий дискурс, пропонуючи всебічний аналіз публічного ліцензування в цифровому середовищі. Воно відкриває нові перспективи на взаємодію традиційних рамок інтелектуальної власності та сучасних ліцензійних моделей. Результати дослідження містять практичні рекомендації для юристів, політиків та творців контенту, які працюють в умовах ліцензування інтелектуальної власності в епоху цифрових технологій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

публічні ліцензії, результат інтелектуальної діяльності, реєстрація ліцензії, мережа Інтернет, юридична гармонізація, законодавство України, авторське право.

e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Public Licenses for Intellectual Property Objects in Ukraine: Legal Nature and Prospects for Application in the Online Environment

Nataliia Novytska ¹ ● Oleksandra Voloshyna ^{2*}

¹ State Tax University (Ukraine). Professor at the Department of Civil Law and Procedure, Doctor of Science (Law), Professor.

² State Tax University (Ukraine). Applicant for the Third (Educational and Scientific) Level of Higher Education in the Educational and Scientific Program "Law".

* Corresponding Author, e-mail: aleksavlshn@gmail.com

ARTICLE INFO

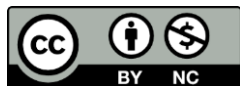
ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.4.22](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.22)

Copyright © 2025
by authors

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution – NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The rapid development of the Internet and digital technologies has significantly changed the process of creating and distributing intellectual property. This has necessitated a comprehensive study of public licensing models that provide legal access to intellectual works in the online space. This article examines the growing importance of alternative licensing systems that effectively combine copyright with public access in the digital age. The purpose of this article is to analyse the legal nature and practical application of public licences for intellectual property on the Internet, focusing on their effectiveness in different legal systems and their role in promoting innovation and knowledge dissemination. The main objectives of the study are to analyse the regulations governing public licences, identify legal difficulties in their implementation, identify different models of public licences and their development in Ukraine (in particular, Creative Commons, GNU GPL and others), and provide recommendations for harmonising public licensing practices with the current intellectual property legislation. Both general scientific and legal methods are used in the research process. General scientific methods include methods of analysis and synthesis, induction and deduction, as well as a systematic and structural approach. Special legal methods include formal legal analysis, comparative legal research of different jurisdictions, historical and legal methods to study changes in licensing models, and legal modelling to develop recommendations. The methodology also includes an empirical analysis of licensing practice in Ukraine. Results. It is worth noting that the study has revealed differences in the legal recognition and enforcement of public licences in Ukraine, highlighting the main problems of their implementation and emphasising the growing importance of these licences for facilitating access to intellectual property results. The findings of the study highlight the need for greater legal certainty regarding the validity and enforceability of public licences in different legal systems. In addition, the results show that public licensing systems significantly reduce transaction costs for both creators and users, and foster innovation by complementing traditional intellectual property protection mechanisms. This study enriches scientific discourse by offering a comprehensive analysis of public licensing in the digital environment. It opens new perspectives on the interaction between traditional intellectual property frameworks and modern licensing models. The results of the study provide practical recommendations for lawyers, policy makers and content creators working in the context of intellectual property licensing in the digital age.

KEYWORDS

public licences, intellectual property result, licence registration, Internet, legal harmonisation, Ukrainian legislation, copyright.

1. Вступ

Для початку зазначимо, що правове поле інтелектуальної власності в Україні зазнало помітних змін, особливо з відносно недавнім набуттям чинності нового ЗУ «Про авторське право і суміжні права» (2022), спрямованого на узгодження національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу. Ця законодавча новація демонструє прагнення України посилити захист інтелектуальної власності, одночасно адаптуючись до реалій цифрового світу. Сутність інституту вільних публічних ліцензій визначається засадою «деякі права зберігаються» (так званий “copyleft”). Отже, ці ліцензії перебувають між традиційним авторським правом (формула «всі права захищені») та сферою суспільного надбання. Укорінення відповідних положень щодо правового регулювання вільних публічних ліцензій лише розпочинає свій шлях у правничій доктрині та законодавстві України.

Крім того, запровадження воєнного стану зумовило майже повний перехід вказаних взаємовідносин до онлайн-простору, що спричиняє додаткові виклики для галузі інтелектуальної власності. Саме тому одним із засобів врегулювання використання об'єктів інтелектуальної власності в мережі Інтернет стають онлайн-ліцензії. Зокрема, проблематику онлайн-ліцензування відзначали дослідники, зокрема, Ю. В. Олещенко, котрий звертає увагу на керування правами інтелектуальної власності в цифровому вимірі [2].

Збільшення значущості відкритих ліцензій, як протиставлення звичним моделям ліцензування, було особливо відчутним у спрощенні доступу до творів, зберігаючи при цьому права авторів. Як указує Є. Ю. Поливач, вільні (публічні) ліцензії є ключовим засобом охорони прав власності авторів у цифровій епосі, пропонуючи рівновагу між захистом та можливістю отримання [4].

Порівняльні дослідження регулювання ліцензій між Україною та Європейським Союзом, прикладом яких можуть бути праці І. Зайцевої-Калаур та О. Черняка, виявляють як спільні риси, так і розбіжності в підходах до ліцензування інтелектуальної власності [9]. Ці дослідження наголошують на важливості правової гармонізації для сприяння транскордонному обміну інтелектуальною власністю, особливо в онлайн-середовищі, де географічні обмеження втрачають свою актуальність.

2. Огляд літературних джерел

Наукові дискусії щодо публічного ліцензування інтелектуальної власності в цифровому середовищі набирають обертів, оскільки юридичні норми намагаються встигати за швидким розвитком технологій. Зокрема, І. Зайцева-Калаур та О. Черняк пропонують порівняльний аналіз ліцензійних договорів відповідно до українського та європейського законодавства, підкреслюючи необхідність узгодження правових підходів для спрощення транскордонного обігу інтелектуальної власності. Їхнє дослідження виявило значні недоліки в українському законодавстві, зокрема щодо механізмів онлайн-ліцензування, особливо в контексті юридичного визнання публічних ліцензій [9].

Ю. В. Олещенко також досліджує питання онлайн-ліцензування об'єктів інтелектуальної власності, акцентуючи на труднощах впровадження стандартизованих практик ліцензування в цифрових середовищах, де традиційні територіальні межі втрачають свою значущість. Автор виступає за розробку більш адаптивних рамок ліцензування, які б враховували безмежний характер онлайн-обміну творчістю, зберігаючи при цьому ключові принципи захисту прав інтелектуальної власності [2].

Л. Тарасенко детально проаналізував трансформацію законодавства про авторське право у відповідь на цифровізацію, виокремлюючи основні тенденції та зміни в регулюванні авторських прав, викликані цифровою революцією [5]. Зазначимо, що це дослідження доповнює роботу А. С. Золотар, яке зосереджується на захисті інтелектуальної власності в умовах цифровізації, підкреслюючи нові вразливості традиційних механізмів захисту при їх застосуванні до цифрового контенту [10]. Дослідження Є. Ю. Поливача про вільні (публічні) ліцензії як інструменти захисту авторських прав акцентує увагу на альтернативних ліцензійних моделях, які поєднують захист із доступністю [4].

3. Постановка завдання

Метою статті є проведення аналізу юридичної сутності та практичного застосування публічних ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності в мережі Інтернет, зосереджуючи увагу на їхній ефективності в різних правових системах та їхній ролі у сприянні інноваціям і поширенню знань.

Основними завданнями дослідження є аналіз нормативних актів, які регламентують публічні ліцензії, виявлення юридичних складнощів при їх впровадженні, виокремлення різних зразків публічних ліцензій та їх розвиток в Україні (зокрема Creative Commons, GNU GPL та інші), а також надання рекомендацій щодо гармонізації практики публічного ліцензування з чинним законодавством про інтелектуальну власність.

Варто звернути увагу на існуючі відмінності в юридичному визнанні та забезпеченні виконання публічних ліцензій в Україні, виокремлюючи основні проблеми їх реалізації та підкреслюючи зростаюче значення цих ліцензій для полегшення доступу до результатів інтелектуальної власності. Крім того, зазначимо, що системи публічного ліцензування значно знижують транзакційні витрати як для творців, так і для користувачів, сприяючи інноваціям і доповнюючи традиційні механізми захисту інтелектуальної власності.

4. Методи та матеріали

У процесі дослідження застосовуються як загальні наукові, так і правові методи. До загальнонаукових належать методи аналізу та синтезу, індукції й дедукції, а також системно-структурний підхід. Серед спеціальних юридичних методів використовуються формально-юридичний аналіз, компаративне правове дослідження різних юрисдикцій, історико-правовий метод для вивчення змін у моделях ліцензування, а також юридичне моделювання для розробки рекомендацій. Методологія також включає емпіричний аналіз ліцензійної практики в Україні.

5. Результати та обговорення

Особа, що володіє виключним правом дозволяти використання об'єкта інтелектуальної власності (ліцензіар), може уповноважити іншу особу (ліцензіата) письмовим дозволом. Цей дозвіл дає право використовувати відповідний об'єкт у визначених, обмежених межах (ліцензія на використання об'єкта інтелектуальної власності). Ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності можливо оформити як окремий юридичний документ. Альтернативно, вона може бути інтегрованою складовою ліцензійного договору.

Загалом, ліцензія – це термін, що об'єднує різні угоди, котрі дають змогу розпоряджатися правами на інтелектуальну власність. Варто зазначити, що наприклад, стаття 1107 ЦК України (2003) визначає такі види договорів, що стосуються управління правами інтелектуальної власності:

- ліцензія на застосування об'єкта права інтелектуальної власності;
- ліцензійна угода;
- договір про створення на замовлення та застосування об'єкта права інтелектуальної власності;
- договір про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- інша угода, пов'язана з розпорядженням майновими правами інтелектуальної власності [7].

Незважаючи на детальне законодавче регулювання передачі прав на використання творів через укладання традиційних авторських договорів, у світі все більше популярності набирає інноваційний підхід до розповсюдження об'єктів авторського права та суміжних прав у цифровому середовищі, зокрема в Інтернеті. Йдеться про вільні публічні ліцензії. Одним із методів упорядкування використання об'єктів інтелектуальної власності в онлайн-просторі є онлайн-ліцензії. Вони, як комфортні та зрозумілі для сучасного споживача, водночас провокують складнощі з дієвим правовим контролем застосування в цифровому просторі результатів інтелектуальної діяльності [2].

Варто зазначити, що публічні ліцензії здобули значну популярність в мережі. На нашу думку, необхідно звернути особливу увагу на модель захисту Creative Commons (CC), яка, за своєю суттю, є вільною публічною ліцензією (розглядається як договір приєднання загального доступу, що забезпечує особі, яка має приєднатися, безкоштовний дозвіл на використання об'єкта авторського права та/або суміжних прав певним чином, на умовах, встановлених ліцензією). Ці відкриті ліцензії, за замовчуванням, є міжнародними, поширюючись на різноманітні твори: освітні матеріали, музичні композиції, фотографії, бази даних, державну та суспільну інформацію, а також інші творчі роботи. Не рекомендується застосування ліцензії CC до комп'ютерного програмного забезпечення, обладнання, логотипів чи торговельних марок. Ліцензії не можуть бути застосовані до творів, які перебувають у суспільному надбанні [3].

Ліцензії використовуються правоволодільцями як форма домовленості для юридичного закріплення правил та обмежень використання об'єкта інтелектуальної власності іншими особами на договірних умовах між правоволодільцем та її користувачем чи користувачами. Тобто, по суті, ліцензія та ліцензійний договір – це угода, що визначає умови такого використання: географія поширення (наприклад, агенти, дилери – ліцензіати мають право поширювати певний продукт на визначеній території), виключність або ексклюзивність використання (лише визначені особи мають право застосовувати продукт, розповсюджувати його, зокрема, на цій території), інші положення, притаманні сфері застосування продукту або особливостям його складу, виготовлення та інше.

З огляду на різноманітні підстави (предмет, обсяг прав, умови та підстави їх надання тощо) можна здійснити класифікацію ліцензій за видами. З огляду на предмет ліцензії, виокремлюють ліцензії на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин, породу тварин чи об'єкт авторського права. За обсягом наданих прав розрізняють ліцензії обмежені та повні. Ліцензійна угода - це, без сумніву, юридичний договір, який водночас здатний містити безпосередньо ліцензію. Відтак, ліцензія безпосередньо являє собою документ, який визначає наявність чи відсутність обмежень щодо реалізації прав інтелектуальної власності. Ліцензія на використання об'єкта інтелектуальної власності може бути представлена такими варіантами:

- 1) виключною,
- 2) одиничною,
- 3) невиключною;
- 4) іншого типу, якщо це не суперечить чинному законодавству.

Виняткова ліцензія закріплюється за одним ліцензіатом, й тільки. Вона повністю виключає для ліцензіара можливість особисто застосовувати об'єкт інтелектуальної власності, в рамках конкретної сфери, окресленої у ліцензії. Більше того, вона забороняє ліцензіару надавати права на використання цього об'єкта іншим особам, у тій же сфері. Проста (одинична) ліцензія видається теж лише одному ліцензіату. Вона передбачає заборону для ліцензіара надавати ліцензії іншим особам на використання об'єкту інтелектуальної власності у зазначеній сфері. Однак ліцензіар зберігає за собою право використовувати об'єкт самостійно у цій самій сфері. У даному контексті варто зазначити, що публічна ліцензія доступна необмеженій кількості людей та не може бути винятковою. Законодавець прямо вказує, що ексклюзивні та одиничні публічні ліцензії не мають юридичної сили. До того ж, суб'єкт авторського права або суміжних прав має право зазначити, що ліцензія є безвідкличною, хоча це не позбавляє його права на анулювання ліцензії, але лише у випадку невиконання умов, ним визначених [6].

Невиключна ліцензія не обмежує ані ліцензіара у використанні об'єкта інтелектуальної власності у визначеній сфері, ані його права видавати ліцензії на цей об'єкт іншим особам у тій самій сфері. На практиці невиключні ліцензії, зазвичай, застосовуються у секторах, де результати інтелектуальної діяльності призначені для широкого використання. Це пов'язано з постійним попитом на виготовлену продукцію, отже, присутність кількох підприємців не створить перешкод для її успішного продажу. Більш того, кілька ліцензіатів швидше завоюють ринок.

Однак потрібно враховувати, що широке використання невиключних ліцензій може вказувати на недостатній розвиток економіки, на низьку конкуренцію на внутрішньому ринку. Відтак, невиключний ліцензіат усвідомлює, що не тільки він буде мати доступ до об'єкта інтелектуальної власності, оскільки на ринку можуть з'явитися конкуренти, які мають подібні

права (це правовласник та інші ліцензіати). За умови письмової згоди ліцензіара, ліцензіат має право надати письмові повноваження на використання об'єкта інтелектуальної власності іншій особі, що називається субліцензією.

Таким чином, з одного боку, ліцензія – це встановлення між власником інтелектуальної власності й ліцензіатом (тим, хто має ліцензію) обсягу прав і взаємних обмежень на використання цієї інтелектуальної власності. З іншого боку, ліцензія – це офіційний документ, котрий демонструє права ліцензіата на об'єкт, дозволяючи показати ці права без потреби розкривати комерційну таємницю, що може міститися в ліцензійному або подібному договорі.

Авторське право, розвиваючись, має брати до уваги й те, як поширюються «вільні публічні ліцензії», що набули широкого застосування в інтернет-просторі. Серед найпоширеніших вільних публічних ліцензій – Creative Commons (для творів), general public license (для програмного забезпечення) та інші. Попри це, українське законодавство (як і в багатьох інших країнах) поки що не відгукнулося на широке використання цих ліцензій. Умови їх використання визначають розробники у відповідних правилах, які не мають статусу правових актів [5].

Слід підкреслити, що реєстрація ліцензії не є обов'язковою вимогою для юридичної чинності ліцензії та ліцензійного договору. Важливо враховувати, що і для власника об'єкта інтелектуальної діяльності, і для ліцензіата реєстрація ліцензії може мати сенс. Це особливо стосується об'єктів промислової інтелектуальної власності (торговельні марки, корисні моделі, промислові зразки, винаходи). З 8 листопада 2022 року, згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від «Про окремі аспекти діяльності Національного органу інтелектуальної власності» [1], Державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» виконує функції Національного органу інтелектуальної власності.

Відомості в офіційному бюлетені дають змогу власнику інтелектуальних прав та ліцензіату публічно заявити невизначеному, проте зацікавленому колу осіб про існування об'єкта інтелектуальної власності, який становить комерційний інтерес, а також про наявність конкретних комерційних домовленостей стосовно цього об'єкта з певними умовами його використання. З іншого боку, необов'язкова державна реєстрація ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності, що вже видані, загалом не вигідна для ліцензіата – того, хто таку ліцензію купує. Адже, якщо реєстрація відсутня, надзвичайно важко з'ясувати кількість ліцензій, виданих власником, що може призвести до порушення умов ексклюзивності чи інших обмежень використання інтелектуальної власності, як самим власником, так і іншими потенційними ліцензіатами.

Специфіка об'єктів інтелектуальної власності відкриває ліцензіату широкі можливості для встановлення різних обмежень під час видачі ліцензії. Ці обмеження можуть стосуватися території, обсягу, методів використання, сфери застосування, а також терміну дії ліцензії та інших аспектів. Наприклад, територіальні рамки дозволу можуть відповідати територіальній дії охоронного документа (патенту або свідоцтва), або бути вужчими. Ліцензія може бути надана не на всі способи використання об'єкта інтелектуальної власності, а лише на певні (наприклад, використання, виготовлення, збут). Обсяг прав, що передаються, можна обмежити певним напрямом, галуззю виробництва, або визначити кількісними показниками, такими як виробнича потужність чи річний обсяг випуску продукції. Тобто, теоретично, можна видати декілька ексклюзивних ліцензій на один і той же творчий результат, але з різними умовами обмеження. У даному контексті зазначимо, що концепція публічного ліцензування з'явилася як реакція на традиційні обмеження авторського права, що час від часу ставали перешкодою для інновацій та обміну знаннями в епоху цифрових технологій. Creative Commons, GNU General Public License та інші відкриті системи ліцензування кардинально змінили підхід творців до обміну своїми роботами, одночасно зберігаючи певні права. Ці ліцензійні моделі пропонують гнучкість, що виходить за межі простого вибору «всі права захищені» або «суспільне надбання», даючи змогу авторам визначати, які права вони хочуть зберегти, а які – дозволити використовувати іншим. Зокрема, вільні публічні ліцензії розрізняються за кількома ознаками:

- за цільовим використанням: ліцензії для вільного програмного забезпечення, ліцензії для вільного контенту, ліцензії для баз даних, ліцензії для відкритого апаратного забезпечення, а також ліцензії для відкритих патентів;

- за рівнем обмежень: договори, що відносяться до суспільного надбання; дозволяючі ліцензії; копілефтні ліцензії;

- за видавцем: Apache Software License (ліцензія на вільне програмне забезпечення від Apache Software Foundation); GNU General Public License (універсальна громадська ліцензія GNU Фонду вільного програмного забезпечення), а також група ліцензій Creative Commons тощо.

Деякі власники авторських прав прагнуть не утримувати всі права на себе, а залишити лише їх частину або ж повністю віддати свій твір у суспільну власність. Саме для цього і розроблено вільні публічні ліцензії, котрі розширюють можливості власників, даючи їм інструмент для самостійного визначення ступеня захисту власних прав. Основу інституту вільних публічних ліцензій визначає принцип «деякі права збережено» (відомий як «copyleft»). Відтак, ці ліцензії розміщуються між звичайним авторським правом (принцип «всі права захищено») та надбанням суспільства. Зокрема, вільні публічні ліцензії, що стосуються комп'ютерних програм (вільне програмне забезпечення), загалом дозволяють безкоштовне копіювання, зміну та розповсюдження модифікованих комп'ютерних програм на підставі попередньої ліцензії, наприклад, GNU GPL, або згідно з іншою ліцензією, такою як BSD [2].

Варто зазначити, що в останні роки система інтелектуальної власності в Україні зазнала істотних перетворень, особливо в контексті приведення законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу в рамках зобов'язань за Угодою про асоціацію. ЗУ «Про авторське право і суміжні права» (2022) формує базову правову основу для захисту авторських прав, а нещодавні зміни спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних з цифровим контентом [8]. Проте конкретне визнання та забезпечення виконання публічних ліцензій залишаються дещо невизначеними в українському законодавстві.

Для прикладу, некомерційна організація Creative Commons існує з 2001 року, підтримуючи авторів, котрі прагнуть до вільного спілкування та колективних проєктів. Ліцензії CC сприяють легальному опублікуванню, розшуку та використанню аудіо-, відео- і текстових матеріалів у мережі. Вільно й безкоштовно. Ліцензії Creative Commons, народжені як відповідь на надмірне тиснення авторського права, виступили балансом між системою «всі права застережені» (copyright) та «жодних прав не застережено» (public domain), результатом чого постала нова формула: «деякі права застережені» (some rights reserved). Creative Commons пропонує шість різних ліцензій, що складені з комбінацій чотирьох ключових компонентів:

1) атрибуція (Attribution) – дозволяє використовувати твір, якщо зазначено авторство оригінальної роботи;

2) некомерційне використання (Non-Commercial) – дає дозвіл на використання, але виключно з некомерційними цілями. Для комерційного використання потрібна окрема ліцензія;

3) без похідних творів (Non Derivative) – дозволяє копіювати, поширювати, демонструвати та виконувати лише точні копії вихідного твору, забороняючи створення похідних робіт;

4) на тих же умовах (Share Alike) – дозволяє створювати похідні роботи, але їх поширення має відбуватися на тих же умовах, що й оригінал.

Публікуючи свої роботи під однією з шести ліцензій Creative Commons, автор визначає, які права залишити за собою, а які віддати. Кожна з ліцензій представлена у трьох варіантах: у формі графічного значка, який візуалізує вид ліцензії, містить коротку інформацію про умови її застосування; у вигляді розгорнутого тексту ліцензії (legal code); і в формі цифрового коду – перекладу ліцензії для машинного зчитування, що полегшує пошуковим системам ідентифікацію творів відповідно до умов використання. Зокрема, усі ліцензії CC створені з урахуванням захисту права сумлінного використання та інших прав інтелектуальної власності. Ці документи не обмежувальні й чинні впродовж усього терміну дії наявних прав. Фактично, робота з ліцензією не підлягає скасуванню цієї ліцензії.

Всі ліцензії Creative Commons передбачають невиключні права: творці та власники авторських прав мають можливість укласти інші ліцензійні угоди стосовно того ж самого твору, коли забажають (це нерідко називають мульти-ліцензуванням). Водночас, ліцензії Creative Commons є невідкличними. Тобто, якщо ліцензію вже видано, її термін дії може бути припинений лише у випадку порушення умов використання ліцензіатом [2]. Перші спроби пристосувати ліцензії Creative Commons до українських реалій стартували невдовзі після їхньої появи на Заході – фактично, ще з 2002 року. На жаль, зазначимо, що з того часу справа не зрушила

далі перших, приблизних чернеток адаптованого варіанту. Головна причина такої стагнації криється у неготовності вітчизняної правової системи сприймати електронні версії ліцензій та посилання на них на веб-сторінках, де автори викладають свої роботи, як достатній доказ передачі певного обсягу прав від автора користувачам. Частина 2 статті 1107 ЦК України вимагає обов'язкову письмову форму для договорів, що стосуються розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, і невиконання цієї вимоги робить угоду недійсною.

При цьому окремої «електронної» форми вітчизняні закони не визначають. Але у статті 207 ЦК України прописано, що угода вважається письмовою, коли волевиявлення сторін виражено, у тому числі, через електронні засоби зв'язку. Угода вважається письмовою, якщо її підписано стороною (сторонами). Відповідно, вільні публічні ліцензії, з юридичної точки зору, є ліцензійними договорами, проте, згідно з чинним українським законодавством, вони є недійсними через недотримання вимоги обов'язкової письмової форми укладення. В даному випадку не передбачено застосування електронного цифрового підпису ліцензіатом чи використання інших методів його ідентифікації, які базуються на сучасних інформаційних технологіях (хоча, теоретично, такий варіант не виключається). Підтвердження згоди з умовами публічної ліцензії у цифровій формі (наприклад, через позначення згоди) або шляхом завантаження комп'ютерного продукту слід вважати письмовою формою укладення договору приєднання [4].

Таким чином, однією з ключових проблем в Україні є правова невизначеність щодо дійсності та можливості примусового виконання публічних ліцензій. На відміну від деяких країн, які чітко інтегрували систему публічного ліцензування у своє законодавство, правова система України ще не повністю роз'яснила статус таких ліцензій. Це породжує потенційні ризики як для ліцензіарів, так і для ліцензіатів, які працюють в українському цифровому просторі. Утвердження відповідних аспектів правового регулювання вільних публічних ліцензій лише стартує у юридичній науці та нормативних актах.

Ще один важливий момент – обізнаність і глибина розуміння. Значна частина українських авторів і тих, хто користується їхнім контентом, не обізнані з можливими типами ліцензування публічного доступу, а також з наслідками такого ліцензування. Освітні заклади, урядові структури й представники креативних індустрій нерідко не мають сформованої стратегії щодо відкритих ліцензій. Як наслідок, маємо хаотичні практики й втрачаємо можливості ділитися знаннями та організовувати співпрацю. Варто зазначити, що вільні публічні ліцензії трактуються як угоди про приєднання. Тобто, варто виокремити, що ці ліцензії за своєю структурою та суттю здатні бути угодою, поданою у вигляді публічного звернення, де власник авторських і/або суміжних прав встановлює умови дозволеного використання відповідних об'єктів. Переважно ці угоди є невиключною, безоплатною ліцензією, що має безстроковий термін дії та необмежену територію поширення.

Складнощі виникають і з певними ліцензіями CC (для прикладу, CC BY-SA). Вони, як ми вже вказували раніше, можуть накладати обмеження на права авторів у процесі створення нових похідних робіт. Зокрема, частина 7 статті 33 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» [8] зазначає, що пункти договору, котрі обмежують можливість автора працювати над новими творами на вказану тематику чи у конкретній галузі, вважаються недійсними. Окрім того, якщо у вільній публічній ліцензії не прописано територіальну дію, вона автоматично поширюється на весь світ.

Розгляньмо корпорацію “Microsoft” (Майкрософт) та її програмні рішення “Office” й “Windows”. Це програмне забезпечення розповсюджується за ліцензією “AS-IS” («як є»). Згідно з умовами ліцензії, згода з цією угодою виникає після інсталяції програмного забезпечення на комп'ютер користувача або його безпосереднього використання. Зазначена ліцензія (та відповідний договір) надає користувачеві обмежене коло прав на застосування програмного забезпечення Microsoft, що охоплене цією ліцензією, тоді як усі інші права на нього лишаються за корпорацією. Через це виникає серія запитань: чи можна вважати таку ліцензію публічною; чи відповідає вона визначенню вільної ліцензії? Безперечно, мова йде про публічний договір, що одночасно є договором приєднання, який визнається безспірним. Без сумніву, ця ліцензія має публічний характер, адже має ключову рису публічної ліцензії – вона дозволяє застосовувати програмне забезпечення Microsoft (на умовах, встановлених корпорацією) будь-якій зацікавленій особі [4].

Забезпечення дотримання умов ліцензування публічного доступу становить додаткову складність. Зокрема, доказом законності використання об'єкта авторського права та (або) суміжних прав у вільному доступі є факт приєднання до нього певними діями (наприклад, відтворення, у тому числі запис у пам'ять комп'ютера, зміни, розповсюдження тощо) та відповідні документи (договір, текст публічної ліцензії). Проте коли умови ліцензії порушено, засоби юридичного захисту, передбачені українським законодавством, можуть не відповідати особливостям порушень, які трапляються при порушенні умов публічного ліцензування. Звичайні механізми захисту авторських прав бувають дорогими та вимагають багато часу, що може обмежити доступність відкритого контенту.

Попри всі виклики, спостерігається позитивна динаміка в тому, як Україна використовує публічне ліцензування. Організації громадянського суспільства, освітні установи та деякі урядові ініціативи почали просувати практику відкритого ліцензування. На нашу думку, факт існування та застосування вільних публічних ліцензій під час відчуження прав інтелектуальної власності в Україні є беззаперечним. Ми вважаємо, що доречно буде в ЗУ «Про авторське право і суміжні права» формалізувати дефініцію вільних публічних ліцензій, куди слід включити, зокрема, й ліцензії Creative Commons. Має бути передбачено, що такі ліцензії надаються безкоштовно та укладаються в електронному вигляді між будь-якими суб'єктами. Введення в дію та застосування таких ліцензій безумовно позитивно вплине на розвиток українського кіно, враховуючи потребу численних авторів у переданні прав на об'єкти інтелектуальної власності на основі публічної ліцензії, сприяючи поширенню їхньої творчості без отримання комерційної вигоди.

Український ІТ-сектор, який зараз активно розвивається, взяв на озброєння практику розробки програмного забезпечення з відкритим кодом, яка великою мірою базується на системі публічного ліцензування. Щоб Україна мала можливість максимально використати потенціал публічних ліцензій у контексті інновацій та обміну знаннями, слід вжити кілька ключових заходів. Розробка конкретних механізмів забезпечення дотримання умов публічної ліцензії, що відповідають громадському характеру публічно ліцензованого контенту, зміцнить всю систему. Це пов'язано з тим, що процес становлення суспільної правосвідомості потрібно тлумачити як феномен, щільно інтегрований з еволюцією інформаційного суспільства, що зумовлює потребу зміни правил права інтелектуальної власності для адаптації їх до цифрового простору [10].

Для глибшого оновлення системи державного ліцензування в Україні створення спеціалізованої урядової робочої групи, зосередженої на політиці відкритого ліцензування, могло б відіграти роль стимулятора системних змін. Цей міждисциплінарний орган, що включатиме фахівців з юриспруденції, ІТ-спеціалістів, авторів контенту та представників громадськості, мав би змогу розробити рекомендації стосовно запровадження державних ліцензій у різних галузях. При цьому законодавство України має забезпечувати правовласникові свободу визначати можливі способи використання ним виключного права, тобто дозволяти застосування об'єкта авторського права або суміжних прав. З огляду на це, на нашу думку, положення щодо ліцензії на використання об'єкта інтелектуальної власності потрібно вилучити з глави 75 ЦК України. Ці питання доцільно врегулювати у главі 35 ЦК України, враховуючи контекст здійснення виключного права дозволяти використання об'єкта інтелектуальної власності.

Враховуючи прагнення України до європейської інтеграції, наразі актуально говорити про посилення законодавчого регулювання у сфері вибору права, що застосовується до ліцензійних договорів, а також про визначення методів законодавчого врегулювання використання різних видів ліцензій та винятків із цього використання. Крім того, важливо зосередити увагу на розширенні прав авторів та виконавців, зокрема, щодо надання їм можливості вносити зміни до укладених договорів, а також на спрощенні формальностей ліцензійних правочинів [9]. При цьому суб'єкт авторського права чи суміжних прав може оприлюднити відозву, дозволяючи будь-яким особам безкоштовно використовувати його інтелектуальний продукт, дотримуючись його умов та впродовж зазначеного періоду часу, приєднуючи цих осіб до положень відкритої публічної ліцензії. Вона зобов'язана включати текст або посилання на текст ліцензії. Усі її пункти мають бути загальнодоступними та викладені так,

аби ліцензіат міг з ними ознайомитись, перш ніж розпочне використовувати відповідний результат інтелектуальної власності.

Підтримуючи погляди деяких сучасних дослідників, ми згодні з тим, що необхідно реформувати та вдосконалювати нормативно-правову базу захисту інтелектуальної власності в умовах цифровізації, що є першочерговим завданням. Крім того, вважаємо за доцільне продовжувати інтеграцію інноваційних цифрових технологій у сферу захисту цих прав, водночас розробляючи міцну правову основу для їх використання у сфері інтелектуальної власності [10]. Інтегрована альтернативна система вирішення спорів, яка може включати онлайн-медіацію та спеціалізований арбітраж, забезпечить економічно ефективні та швидкі рішення у випадку виникнення розбіжностей, таким чином сприяючи зміцненню довіри до екосистеми публічного ліцензування. Цей підхід визнає унікальність таких ліцензій, які часто віддають перевагу безперервному доступу та вигодам для громади над фінансовими компенсаціями, та гарантує відповідні механізми забезпечення виконання, узгоджені з цими відмінними цінностями та цілями.

6. Висновки

Отже, дослідження публічного ліцензування інтелектуальної власності в онлайн-середовищі в Україні дозволяє сформулювати кілька ключових висновків. По-перше, публічні ліцензії є потужним правовим інструментом, який усуває розрив між традиційною охороною авторських прав і концепцією вільного доступу в цифровому світі. Ми переконані, що в сфері інтелектуальної власності ліцензія є загальним поняттям, яке означає дозвіл правовласника на застосування об'єкта інтелектуальної власності. Надання ліцензії являє собою реалізацію правовласником його права дозволяти використовувати об'єкт інтелектуальної власності.

По-друге, існують суттєві відмінності в правовому визнанні та реалізації публічних ліцензій в Україні та інших державах, що створює невизначеність для ліцензіарів і ліцензіатів, які працюють у міжнародному цифровому середовищі. Українське законодавство, незважаючи на певні позитивні зміни внаслідок оновленого ЗУ «Про авторське право і суміжні права», потребує подальшого вдосконалення, щоб повністю врахувати особливості функціонування моделей публічного ліцензування.

По-третє, щоб державні системи ліцензування працювали як слід, потрібна не лише законодавча база, а й інституційна підтримка та інформаційне забезпечення. Створення Національного органу інтелектуальної власності в Україні – це крок у правильному напрямку для посилення інституційної інфраструктури, проте необхідні додаткові інструменти, щоб творці та користувачі краще розуміли та приймали публічні ліцензії. Викликом постає віднаходження дієвих правничих інструментів задля утримання рівноваги між потребами споживачів та тих, хто володіє правами. Створення систем DRM («управління цифровими правами») здатне врівноважити очікування авторів, дистриб'юторів та користувачів Інтернету, що постійно зростають і є доволі неоднозначними.

Подальші дослідження в цій сфері мають зосередитися на кількох ключових аспектах. Розробка механізмів для розв'язання міжюрисдикційних спорів, які виникають через публічні ліцензії, є пріоритетним напрямом для науковців, особливо з огляду на те, що цифровий контент все частіше виходить за межі національних кордонів. Дослідження технологічних рішень, здатних покращити відстеження, присвоєння та забезпечення виконання державних ліцензій, суттєво вплине на їхню практичну ефективність.

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, August 13). *Deiaki pytannia Natsionalnoho orhanu intelektualnoi vlasnosti: Rozporiadzhennia No. 943-r* [Some issues of the National Intellectual Property Authority: Directive No. 943-r]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text>
2. Oleshchenko, Yu. V. (2022). *Onlain-litsenzuvannia vykorystannia obektiv prava intelektualnoi vlasnosti* [Online licensing of the use of intellectual property objects]. In *Tsyvilne pravo: vyklyky sohodennia* [Civil Law: Challenges of Today] (pp. 34–39). Kyiv: State University of Trade and Economics. <https://knute.edu.ua/file/MjkwMjQ=/85a560ebe5c766eed6ddab638c3c8c4b.pdf>

3. Pinchuk, O. P., & Ivanova, S. M. (2023). *Vyrishennia problem vidkrytoho dostupu ta zberezhennia avtorskoho prava v instytutsiinii elektronni bibliotektsi* [Solving open access and copyright preservation issues in an institutional electronic library]. In *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine, August 3–4, 2023, pp. 384–387). FOP Marenichenko V. V. <https://lib.iitta.gov.ua/736374>
4. Polyvach, Ye. Yu. (2023). *Zakhyst mainovykh avtorskykh prav z vykorystanniam vilnykh (publichnykh) litsenzii u tsyvilnomu pravi* [Protection of property copyright using free (public) licenses in civil law]. In *Science and Technology: Problems, Prospects and Innovations: Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference* (Osaka, Japan, August 3–5, 2023, pp. 259–265). CPN Publishing Group. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-3-5.08.23.pdf>
5. Tarasenko, L. (2022). *Avtorske pravo u tsyfrovu epokhu: Osnovni tendentsii i zminy* [Copyright in the digital age: Main trends and changes]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University*, (75), 61–72. <https://doi.org/10.30970/vla.2022.75.061>
6. Tkachuk, Yu. S. (2025). *Harmonizatsiia zakonodavstva Ukrainy u sferi avtorskoho prava iz zakonodavstvom Yevropeiskoho Soiuzu* [Harmonization of Ukrainian legislation in the field of copyright with EU law]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia" – Journal of the National University "Ostroh Academy"*, (1), 40–45. <https://doi.org/10.32782/2223-9995.2024.25.8>
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, January 16). *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 435-IV* [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 435-IV]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, December 1). *Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy No. 2811-IX* [On copyright and related rights: Law of Ukraine No. 2811-IX]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
9. Zaitseva-Kalaur, I., & Cherniak, O. (2023). *Do pytannia pro pravove rehuliuвання litsenziinykh dohvoriv za zakonodavstvom Ukrainy ta YeS* [On the issue of legal regulation of license agreements under the legislation of Ukraine and the EU]. *Aktualni problemy pravoзнавства – Current Issues of Law*, (3), 97–101. <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/3-2023.pdf>
10. Zolotar, A. S. (2022). *Teperishnii stan zakhyshchenosti intelektualnoi vlasnosti v konteksti tsyfrovizatsii* [Current state of intellectual property protection in the context of digitalization]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current Problems of the State and Law*, (94), 41–49. <https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.5>